

ИЗЛАЗИ

четвртком и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПретплату примају све поште
у Србији и иностранству.

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:

Уредништву „Звезде“

Кнежев Споменик бр. 9.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА

НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:

Кнежев Споменик бр. 9.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВСЕЛИ НОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

SIC TRANSIT ...

На заравњу једном, по спрженој трави,
У жућкастом чкаљу, покривене плесном,
Развалине неке расејане леже:
Ту их сунце летње немилосно жеже,
Снег засишће зими у вејању бесном.

За нас смртне људе то је било давно,
Кад на месту овом дизаше се дело
Уметничке маште и несаних ноћи
И надања многог: да ће тренут доћи,
Када ће се мис'о остварити смело.

Из темеља тврдог када ће се дићи
Сводови и стубље непробојне снаге,
Колонаде беле, танковите, нежне,
И рељефи чудни и статуе снежне,
Пуне страсне дражи и љупкости благе.

Оствари се дело, ал' време у току
Нагризати стаде рукотвора чари...
Уз стубове беле сад се павит плете,
Врх сводова палих совуљаге лете,
И змије се легу сред развала стари'.

И мени се чини све камење ово
К'о надгробне плоче, као гроб до гроба...
Па се с тугом сећам наших прошлих дана,
И осећам ланце, боле наших рана,
И с трепетом гледам наше ново доба!

24. септембра 1899.

Београд.

Божа С. Николајевић.

ШУМАР ЊИЦА

— ВРАНКОВИНСКИ —

На спахилуку Никољском, у јужној Угарској,
влада примеран ред. А и како не би кад је спахија
од ране зоре до мркла мрака на ногама, све лично
надгледа, за сваки посао он издаје наредбу.

Вредан је и паметан човек никољски спахија.
У пет часова у јутру он је већ на дворишту одакле

се полази на посао. Слуге изводе коње у запрегу,
а коњи као саливени, добро ухрањени, сија им се
длака од добре неге и што су доброг соја, па под-
игравајући полазе на тежак посао орања. Гидрон
рже кад угледа „Домну маре“ — великог госпо-
дина — и пружа главу к њему као да би хтео
рећи: Теглићемо истина цео дан, али ти ћеш нам
труд накнадити храном и негом. А спахија милује
Османа па вели: Изорите ми данас десет хектара,
довољно вас је за такав посао, па поред зоби до-
бићете и исецкане репе, деликатеса, је л' Жига?
— па и овог помилује.

— Надзорнице, јесу ли плугови како сам на-
редио, да секу земљу као сир? Киша је довољно
наквасила, нећу да ми се коњи врате изнурени,
обраћа се Домну маре надзорнику спахилука.

— Све је у реду, милостиви господине, како
сте изволели наредити, лаже надзорник па викне
слугама: На посао!

А слуге све здрави и ерчани људи, Словаци,
утегли опанке, запалили луле, па само подвикнују:
Хајд' Чардаш! Мир Пишта! Хооо Биска, ено је
већ пребацила ногу преко штранге!

Никољски спахија уме и да нађе добре слуге.
Најрадије узима „Шловаке“, јер осим пољских по-
слова сваки од њих зна и по какав занат, нарочито
лимарски и стакларски, а махом су вични и
изради дрвенарије, што је све потребно за спахилук.
Кад му се ко од њих понуди у службу, најпре га
одмери од пете до главе, да му види снагу и здравље,
па га онда пита код кога је спахије пре служно?
Ако зна да му је пређашњи господар лака роба,
да управља спахилуком по извештајима надзорника,
одбије слугу с напоменом: да нема времена при-
викавати га на посао. А ако је служио пре тога
код спахије који се сам брине о своме добру, онда
му зависи пријем у службу од времена колико се
задржао код тога спахије. Плата му се зна: 60
форината годишње у новцу, стан, огрев, осветлење
и „депутат“, и то је у храни — жита, кукуруза,
соли и сланине.

Али се свако на спахилуку зачудио, кад је
никољски господар узео за шумара Њицу Троји-
ловог, познатог допова у свој околини! А то је било
овако:

Њица Тројилов није био поодавно у селу. Нико није знао куда је отишао, а сви су дахнули душом кад га је нестало. После неколико година појави се Њица опет у селу и оде право спахији.

— Од куда ти Њица?! зачуди се спахија кад га виде.

— Намислио сам, Домну маре, да ступим код вас у службу, одговори Њица с обореним очима, а врти капу у руци.

— Дуће драку! До врага, насмеја се спахија. Па зар се не сећаш колико сам те пута ухватио да крадеш дрва у мојој шуми?

— Тако је, Домну маре, опростите, тако је. Али младост — лудост, а сад је памет ушла у главу. Иде старост, хоћу да умрем као поштен човек. Нико вам шуму ме може тако сачувати као ја. Сваког сељака у околини у главу знам. Ако га не ухватим кад краде, познаћу вања дрва у кући његовој. А чуваћу вам и њиве и сав мал, хоћу, душе ми, као што бих чувао своје кад бих што имао. Узмите ме, нећете се кајати.

— Да лопов лопова најбоље може ухватити, то је истина; али ко ми јемчи да се ти нећеш удружити с лоповима?

— То што ћу код вас служити, Домну маре јемство је да ћу бити веран и вредан слуга.

— Добро, мој си човек. Ево ти писма за среског, иди одмах и положи заклетву за спахиског шумара. Памет у главу, Њица, јер знаш да у мене шале нема!

И тако Њица ступи у службу. Кад је прошао кроз село с пушком о рамену, а на кајици од торбе, на преима прописни државни грб, сељаци су се згранули. Доцније га с исевањем прозову „Домну исправник.“

И заиста, Њица је чудо — човек. Кад он спава и где спава, то нико па ни спахија не зна. Само кад стегне јака зима, он до поноћи спава у коњској од поноћи у воловској штали, па ипак у 3 сата по поноћи њега је већ нестало. Отишао Њица-лупу, Њица курјак, како су га услед тога прозвали остале слуге, да тражи траг лопова у шуми. И ево га у зору заиста носи две сикире и убијеног зеца. Сикире прислони на врата од магацина, да их види спахија кад наиђе, а зеца преда баштовану да га овај испоручи куварици, па оде у Скеуш, оближње село, да нађе лопова, јер је по трагу познао на коју су страну побегли кад су га у шуми сназили и сикире бацили да не би пуцао на њих.

Њица зна у коју ће прво кућу у Скеушу ући. Он зна да се Јон Журка ономад жалио како не зна шта ће без дрва, а новаца нема да их купи.

— Добро јутро, Јоња! А ти ноћас био у нашој шуми?

— Е, зар си ме познао? не противи се Јон.

— Познао сам и тебе и Петра циганина, лаже Њица. Па како ћемо сад?

— Ја ћу своје одрадити, а с Петром како знаш. Њега можеш, ако хоћеш, и жандармима ту-

жити. Циганска је душа, не вреди га штедети, а био је у шуми пре мене, тамо смо се нашли.

— Биће, Јоња, а зар ниси пре ни једно дрво осекао? испитује га Њица и завирује под огњиште, да види има ли сирових дрва.

— Драку, пре! Зар не видиш да немам ни дрвцета у кући. Пре си ти крао па нама на веру продавао, а сад враг би те знао шта ти је! Тако је то кад се сељак погосподи...

— Биће, биће, добро Јоња, па дођи код Домну маре, да видимо колико дана треба да радиш за тај грех и да примиш своју сикиру.

С Петром је тако исто било. Сељаци су радо „одрађивали грех“ да не леже у затвору, јер је казна велика за горосечу, а заклетом шумару више се верује него стотини сељака.

Мало по мало Њица стече потпуно поверење спахијино, те постаде и помоћником надзорника, што овом није било по вољи; али је Њица и поред те нове дужности својевољно и даље вршио дужност шумара. Сад му се стану сељаци удварати, јер је од њега зависило ко ће од њих бити наполичар, а кад је тиме већ усрећен био, онда које ће парче земље добити, јер су наполичари обрађивали само лошију земљу, па су се грабили да и од лошијег што боље добију. И Њица им је *праведно* земљу делио — колико се њих јавило за њиве на Паскоњи толико су равно ланаца добила, и ако је тамо бар три ланца мање било. А на Скемњешу давао им је и ланац и по у један ланац, по чему се може мислити каква је тамо земља била.

— Ви сте људи сироти, говорио би Њица скемњешанским наполичарима, па вама већи ланац дајем него Поскоњцима.

— Па мање и роди на Скемњешу, жале се наполичари.

— За то и спахија мање добија на своју половину, утеши их Њица, а они задовољни што се ни спахија неће много хаснити. Међутим Њица је знао, да ће се Скемњеш добро нађубрити кад наполичари неколико пута преврну земљу орањем, па ће спахији опет добро бити, а они ће онда на другу страну.

Кад се сено у риту дели, Њица је тамо; а кад се кукуруз бере, онда он свако вече преброји гомиле, па часак сиђе у спахиски двор да узме што за јело, па опет у кукуруз, на преноћиште, да се гомиле не би случајно смањиле. Ту се проведе ноћ у пријатељском разговору, јер и наполичари тамо ноћивају, да не би преко ноћ један од другог збрани кукуруз крали.

Њица је имао срећу у хватању лопова, а био је у томе ревностан и са разлогом, што је спахија уступио новчану глобу ономе ко ухвати или покаже крадљивца. Једном иде он са Шушорских њива преко Лунке па кроз шуму на Бугарију, — увек је удешавао свој пут тако да па мах обиђе неколико спахиских покрајина, — па наиђе на једно девојче с пуном врећом на глави. Врећа на глави значи да товар није тежак, дакле мора да је у врећи пасуљ

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

још у мехунама, а познао је да је девојче кћи једног наполичара који има кукуруз на Бугарији, па је ваљда обрао пасуљ што је у кукурузу и ову врећу кршом послао својој кући.

— А зар сте, душо моја, *ваш* пасуљ већ обрали? милостиво упита Њица девојче.

— Јесмо, одговори збуњено девојче.

— Ако, ако, то је лепо, похвали Њица, задовољан што је ухватио овог малог кријумчара, па похита у двориште где су разне стаје за смештај хране, знајући да се отац девојчип тамо већ упутио да подели обрани пасуљ.

И заиста наполичар је већ био у дворашту са две вреће, једна спахији друга њему, а за ону трећу мисли нико не зна.

— Се трајешће Њицуље, ево пасуља колико је Бог дао.

— Није вајде, баш си ти вредан човек, одговори Њица, па обе вреће стрпа у магацин.

— А мени? упита пренеражен сељак.

— Теби кад донесеш и ону трећу врећу што је сад твоје девојче однесе кући, обрецне се Њица и не гледајући наполичара.

— Биће биће, чеше се сељак иза потиљка и оде без и једне речи даље.

Њица је годинама верно служио свога господара. За то је сваког Божића добијао поклон, па једне године добије и *дороц* богато гајтаном извезен. Али кад је дошао да честита спахији празник опет је био одевен као обично. Спахија му замери што није навучао дороц, а он га замоли да му дозволи обући га — кад умре *Хоће шретојно* да га сахране!

Ни једном није спахија похвалио Њицу за верност и вредноћу; али се више пута саветовао с њиме о једном или другом послу, и то је Њици био довољан доказ да је Домну маре потпуно задовољан с његовом службом. Само још да је био „гешетсман“, а то му никако није ишло од руке. Није умео ни да купи ни да прода. Једном га пошаље спахија на вашар да прода јунце, назначивши му цену од 180 до 200 форината по пару. Њица врати с вашара све јунце, јер су му давали за пар по 190 фор. а кад је спахија одредио цену од 200 фор. значи да јунци и толико вреде, па није хтео да их да не мислећи колико ће они још хране спахији појести. Други пут пошаље га опет на вашар, и то је било последњи пут, да купи коње за теретни посао. Њица се цео дан погађао и једва у вече купи само један пар коња, од којих је један био ћорав. Беше се већ смркло па нисам могао видети да је ћорав, правдао се Њица, а послужиће и он као и онај окати, јевтини су!

Али грех не оставља човека, па и Њица је морао после толико година непорочног живота опет погрешити. А његов грех велико је задовољство надзорника спахилука и осталих слугу, јер од Њице нису могли ништа утајити, ухватио би их он да су и зрно жита украли. За то су и они њега стражарили.

— Да ми је само тога курјака ма у чему ух-

ватити, платио бих вам сваком по литар ракије! говорио би надзорник слугама, што је за њих довољно било да још лажљивије на Њицу мотре.

— Неће тај на ленак, а већ неби нам умакао да се и најмање полакоми, одговориле би слуге врећећи главом.

Баш на св. Тому пријави се надзорник спахији, да му нешто важно саопшти.

— Извините, милостиви господине, али дужност је моја да вас и о свакој маленкости известим, отпоче надзорник своју доставу: на дворишту удовице Паскуце, иза кошаре, видио сам неколико дрвета за грађу, мора да су исечена у шуми ваше милости.

— Зашто мора бити да су баш у мојој шуми исечена?

— Паскуца нема забрана, а сеоска је шума још млада и није дозвољено у њој дрва сећи, па као велим мора да су у нашој шуми исечена.

— Јесте ли говорили о томе с Њицом? упита спахија с пуно збиље.

— С Њицом се не може о томе говорити, јер знате, извините, осведочена је ствар да он посећује Паскуцу, с лисичијим погледом а божем збуњено одговори надзорник.

— Позовите кмета па с њиме идите Паскуци и изнађите на који је начин дошла до те грађе, а Њицу пошаљите мени, нареди спахија.

Пун радости похита надзорник кмету. Али Њица је осетио мирис од чорбе коју му је овај запржио, па ево га спахији с новцем: „за продата дрва овдашњој удовици Паскуци“.

— А кад сам ја досад дрва сељацима продавао, те сад и Паскуцу да снабдевам с грађом? грмну спахија.

— Милост, Домну маре! Она је вредна жена, увек је прва на вршију, толико година како ради код „машине“, — локомобил и вршалица, — па скупаторила мале новаца да подигне стају за марву, а ја као велим — —

— А ти као велиш Паскуца вреди за тебе више него спахија и његова шума, па си јој и без моје дозволе дао дрва. Знаш, све знам шта је с тобом и Паскуцом Нека те ђаво носи; али одсад све друго можеш у мојој служби бити само не шумар! љутито изрече спахија пресуду над Њицом.

А знате колико је стар био Њица кад је овај грех због Паскуце учинио? — Шесет и четири године!

Зима и земља

Једном се зарече зима да земљу окује ледом,

И снег синаше с неба, —

Мртвачким покровом поља за тренут застрта беху,
А зима радосно кличе у подлом и глупом смеху:

„Тако ти, земљо, треба!“

Земља уздише само под тешким теретом овим
И чека да сунце гране,
Оно ће растопит оков што јој сад крила стѝжѝ,
Зима ће побећи тамо где њене сестре беже
Када пролеће сване.

Д. Ј. Дмитријевић

ЈЕЛЕНИН МУЖ

РОМАН
НАПИСАО Ђовани Верга

(наставка)

IX

Сиромас Чезаре беше се напоследку решио на срамоту, да од Јелениног зета потражи новаца у зајам. Он отиде к њему, у време, кад је био поуздан, да ће га после канцеларије код куће наћи. И одиста затече га у папучама и кошуљи, где четка хаљине, које су висиле о једном дрвеном клину и у рукаве гура старе новине, да се не би изгужвали. — Ако се човек мало не очисти, изгледа као неки крпач, рекао му је, да се извини што га је затекао тако разголићена. Пошто је Чезара замолио да седне на софу, која је била тврда као нека клупа, упита га чему има да заблагодари на срећи...

Кад му Чезаре исприча узрок, Роберто не трону ни оком. — Та то су ситнице, одговорио је које би он Чезару увек учинио; међу пријатељима, готово рођацима, као што су они, не би вредело о томе ни речи трошити, али његов кројач добио је јутрос од њега једну повећу суму, управо сав новац, што га је код себе имао. — Драги Дорело, наставио је он, ви немате ни појма, колико човек мора да троши, ако неће да иде као какав крпач. Та ви то знате и сами. Ко је ваш кројач? Видим да вас је добро услужио. Тај кадивени оковратник додуше није више у моди, али лепо вам доликује. То је ужасно како се та мода мења. Сад се носе широке панталоне. Ако ове године носим отвореније одело, до године га више не можете употребити. Да, да, данас је просто немогуће оженити се.

Чезаре је морао с грозничавошћу у глави саслушати критику најновијег моде-журнала и изјавити, да ли му се допадају усправни или посувраћени оковратници на кошуљама. Роберто је, шта више, био у толикој мери љубазан, да му је изнео на смотру своје одело, везене кошуље, па чак и ципеле, које су под орманом стојале.

Сиромас младић обрати се сад у очајању на своју мајку и посла јој писмо, у коме су се осећале сузе.

Два дана после тога доби он телеграфски једну упутницу на две стотине лира, и блед од радосног узбуђења похита к Јелени да јој каже:

— Моја мајка послала ми је новаца!

Он није ни слутио, шта је стала и шта ће стати једну мајку и сестре тај кришом послати новац, који је добијен за жито, што су га ноћу извадили из магацина. Та тајна продаја узбунила је пијану те варошице и утицала на цену тога еспапа. Сазнало се, да су закључиване продаје изван пијаце, а телеграфиста је причао у кавани и апотеци о великој суми, коју је упутио у Нануљ.

Стриц каноник дође у необично доба кући, ћутећи, блед као крпач и затражи кључеве од Сузанае, којој су ови били од вајкада поверени. Усплахирана девојка отрчи к мајци и јави:

— Стриц је открио све.

Мајка леже још исто вече у постељу и у ватруштини је бунчала и јадиковала, да ће их девер све из куће истерати и да ће њена сирочад по улицама жито продавати.

Чезаре, не знајући ништа о свему томе, говорио је Јелени храбрећи је:

— Ако ми испадне за руком оно што намеравам, биће крај нашим јадима.

Јелена је изгледала као да се помирила са својим положајем или да је бар била равнодушна према њему. У почетку је с тешком муком крила рђаво расположење, што јој га улевао њен муж. Она је понављала напомене своје мајке, да ће он на овај начин иструлити. Имала је тренутака огорчења, у којима су њене укочене очи и стегнуте усне сведочиле, да су јој мисли на неком другом месту. Излазила је често. Тек би часком истрчала из куће оборене главе, а кад би је муж упитао, где је била, неки површни жар одблеснуо би кроз њено провидно бледило.

Чезаре је међу тим био напустио адвокатуру, министарство и све сјајне изгледе, свог таста. Пристао је, да се спусти један степен у хијерархији права и да се упише за прокуратора. Напоследку му паде шака један посао, који је донео доста прихода, који се срећно свршио и више других послова за собом повукао. Чезаре је чисто одахнуо. Ишао је да се од свог напорног рада одмара поред своје Јелене, којој је стезао руке као неко бојажљиво дете, а она, бледа као сенка, пуштала се немо да је грли.

Када је дон Либорио дозволио за ту ствар, почео је дерати се, да је зет учинио глупост, да је себи полсекао крила, да је окренуо леђа једном широком дивном путу, а сад ће целог свог века јурити по ћорсокацима. Он није хтео ни да слуша разлоге, које му је поражени зет хтео да изнесе.

— Оче! одговорила је Јелена мирно; све су то лепе ствари, кад би човек био богат, па би могао мирно чекати министарску фотељу.

— А ко је вама сметао да чекате? узвикнуо је дон Либорио разјарен. Шта сте имали да журите? Зар нисте обоје довољно млади?

— Не, оче! Нисмо имали сваки дан гласовира да продајемо.

— Зар сте продали гласовир? упита отац зачуђено и поче погледима тражити инструмент, кога већ месец дана није било у салону, у који је он сваки дан улазио.

И отиде гунђајући, јер већ није знао, шта да каже нити како да свој гнев утоли.

X

Чезаре се врати једног дана у необично доба кући и зачуди се кад не нађе своју жену.

— Шта знам ја где је! одговорила је служавка. Ја се не мешам у ствари својих господара. Знам само да је некуд отишла.

Он дочена хартије по које је био дошао, и таман хтеде поћи, кад уђе Јелена, побледела као смрт, бледих усана,

а из очију, преко којих беше намакла копрену, севаху варнице.

Кад је свог мужа у предсобљу срела, трже се најпре један корак уназад, за тим покуша, избегавајући његов поглед, да се немо поред њега провуче.

— Јелена! промуца Чезаре збуњено.

— Шта је? рече она узбуђеним гласом и застаде.

Шта хоћеш?

— Кажи ми, шта је теби? Шта је било? Је си ли слаба?

— Нисам. Није ми ништа, не бој се.

— Кажи ми, шта ти је?

— Ништа, кажем ти. Пусти ме да идем, пусти ме; добро ми је.

Чезаре није знао шта да ради.

Служавка беше зинула и слушала је тај разговор у отвореним вратима. Гурала га је напоље и говорила му:

— Оставите госпођу на миру. Знам ја шта је њој. Ви то не знате. Ви јој више задајете јада него што је одобробољавате, ако и даље останете овде. То су женске ствари.

Једино она могла је да Јелену умири, могла је да је поглади својим масним рукама, могла је да јој овда онда пришапће коју реч на ухо, докле је муж иза врата стајао и ослушкизао како му жена тихо плаче. У вече би дошла дона Ана с целом породицом, тако да је служавка затварала врата на соби за спавање, да не би јурнули и у њу. Једино Камила могла је да шумкне у ту собу, да ту загрли сестру и да јој, и не гледајући је, шапуће нешто на ухо, на што је Јелена брисала очи и оборен м главом повлађивала. Роберто би скромно сео до Чезара, дон Либорио би са шеширом на глави копчао тамо амо по салону а дона Ана причала је зету:

— То су нервни наступи, знам ја то. Кад сам ја била у другом стању с Камилом, исто је тако било и мени. Једне ноћи пробудих дон Либорија, јер се бејаш зажелела да једем тучане цигље. Замислите какве лудорије!

Наједанпут се отворише врата, и појави се са сестром Јелена, очију црвених од плача, врло погружена и једва се држећи на ногама.

— Неће да ме чује, рече Камила. — Вели да хоће да се надише свежа ваздуха на балкону.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

МАЛА ЕПОПЕЈА

— Ђ. ВЕРГА —

Ево како је после ујка Лио причао о тој ствари:

— Зар не имадоше где ићи да се туку? Господине мој, баш ето ту, — и за десет миља у наоколо донеше само плач! А и они лепо прођоше: посејаше своје кости и нађубрише земљу дуж удица, између плотова, иза зидова — људи и животиње покошени и понадали као снопље, тако да месец дана доцније, при ударцу мотике још искакаху напоље кости хришћанске! На јони поља и вртови! А јадни сељаци ни за шта на свету нису улазили

у ову распру, нити су желели да се мешају у њу. Неки ту и главу изгубише на послетку, само да би одбранили и сачували имовину своју. — Имаће и живот!

Али многи, по добром рачуну и предвиђању, дап пре ухватише пут, чим чуше: — Долазе! — Швајцарци! — Коњица! — А који немаћаху срца да одмах у почетку промене дом и огњиште, ипак рекоше у последњем тренутку: — Боље и штета но да иде глава, — и побегоше. Људи, жене, старице са стварима у рукама; стока и све што се могло понети са собом.

Ја нисам имао никога на свету, само она четири зида, кућу и врт, онде баш на улици, куда пролажаху толики војници: и они за које веле да су наши, као и они други. Па каква лица! Сви као да би се изглодали и појели међу собом! — Па шта да се чини? Остадох да чувам своју кућу, онде на углу, чућећи на зиду. Шмугнути пак, као велим, биће увек времена, имам кад! Тако прође један, прођоше два часа. Наши су били одвукли топове горе на брег, у винограде. Можете мислити каква штета! На једанпут стиже један на коњу, сав бесан и дивљачна погледа — један од оних што дају знак да се други убијају, — и отпоче викати из далека. Онда људи, топови, мазге — све се крете на врат на нос на другу страну. Јадни виногради!

Али овог пута онај на коњу имао је умотану главу; знак да су се доле млатили на некоме месту. Но са наших се страна није још ништа ви дело. Земља мирна, пут опустео, без живе душе, град је и сам изгледао да је миран, лежећи на морској обали, као да га се оно горе није тичало, а фегате долазише и одлазише димећи се.

— Сад је време поткрепити се којим залогам, — велим ја, стојећи онде као будала каква у освитку зоре.

У том поче грмети горе у планини. Једаред, два, три и најзад заори се права грмљавина и олуја под ведрим небом, онога лепог дана на Велики Петак, кад су морали толики грехови да се изврше! — Лепо Бога ми! — Нек иде збогом, ваља да окусим који залог! А и стомак се дакако лепо владао: шћу-ћурио се на дну свога легала, па поје ли поје своју песму. По добром рачуну боље је отрчати кући, па стати и гледати иза забрављеног уласка, како се дешавају ствари напољу. Сиђем кришом лагано са малог зида и пођем четвороношке све поред плота. Прошимова ме онда спазеше где пролазим и стара отвори малко прозор па стаде врискати: — О ујка Лио!

— Шта се догодило?

— За име божије!...

Ту је била и кћи Нунција, иза матере; и она више мртва но жива. Ни једна не знађаше што друго, већ:

— Господе!... Богородице!... Јао и куку!...

— Лепо, — велим ја, — затворите се у кућу, па да видимо шта ће бити.

И сам се затворим у своју кућу па чекам шта ће наступити. Ништа. Не прође ни час. Дубоки мир од ових страна. Само што се тамо горе забављаху пуцањем топова. — Нека вам је пријатно! Само што доведе неће доспети крв, па да се сви ви потуцате! —

Могло је бити подне, онако од ока, јер се црквењак овог пута није ни усудио појавити се на звонику. Покашто бих се ја охрабрио да помолим нос напоље, кад ето — кррр! — где се руши кров на кући Минола, затим опет други, на два корака одатле. Сад опет куршуми сташе сипати на кровове као киша!

Шта сте имали да видите! Ко је био остао да се покаже храбар, бежао је сад да се сакрије под кревет; други, који се беху завукли у буцаке или у какву руну, искакаху напоље као обезглављени. Плач, вриска, паклена крика! Ја сам ишао у трку тамо и амо по соби, не знајући где бих се завио, јер сам осећао, као да ми сваки удар пада на главу и за врат.

— Помоћ! Хришћани! — пиштале су Прошимове!

Јест, знају се хришћани и турци у овом тренутку! Проклете жене, како ће их сад намамити! — И доиста, ево их где долазе, најпре десет, па двадесет, затим — како да вам кажем? — права река. Војници, све сами војници виде се кроз кључаницу, где иду више од једног сата: пешке, на коњу, са понеким топом овде-онде. Јадна варош, да је ко видео кад навалише да долазе!

Међутим, божја воља, они одилазе одавде. Али, кад се чинило да су прошли сви, приспевали су још други у гомилицама или наполе, хроми постали поклецујући под пушком, са некаквим лицем прним и опаљеним. И на једанпут ево их где отпочеше лупати бесомучно код Прошимових, на моја врата, овде-онде код појединих кућа низ улицу, хотећи да пију: који каменицама, који кундацима, претећи да поразбијају и поломе све. Кад видеше, да то они чине одиста где им се не би отворило, одмах отворише Прошимове, отворих и ја и отидосмо ужету од бунара, да им навадимо воде. Воде једноме, воде другоме а они непрестано долазе и долазе! Требало је видети како се гурају: лицем, рукама, кашкетима — мување, батине: једна ђаволска гужва. Да Бог саклони, какве очи имаћаху — права жеравица.

Понеки опет падаху као спопље с пушком где би било мало хладовине. Други продреше у куће и свуда се машаху рукама.

— Себи руке! — А ово! — Да и не! — Узми и остави! — Договарали су се и свађали.

— Капларе! — Шта чините! — Ми смо убоги сељаци! — Ми остали не долазимо као ратници! —

Коме да кажете! Као кад би се говорило задовољно. Наонако, како да се разабере оно што они зборе оним својим животњским језиком! Идите па се споразумите са стоком! Прошимова се бише обра-

тила једноме, чије је лице изгледало више хришћанско, и старала се да га упигоми и одобровољи, причајући му беде и невоље. То беше готово дечак, плаве златне косе, фина и бела лица, да је лично на женско.

— Ја сам сиромашна удовица са двоје сирочади на плећима! Та ваља и ваше господство има мајку тамо у вашој земљи!...

Јест госпођо, али он у вас спази кћер и стаде о томе давати знаке и стављати до знања рукама, пошто језика не знаћаху ни он ни она.

Људи дошли кући једног убогог ђавола да убију или да погину за комад хлеба. А пошто су пили воде, хтедохе пити вина, па онда искаху хлеба, и напослетку жељаху и девојчицу. Ах, још и жене. То не може бити, то не иде! Нека носи ђаво имање и све остало, — али сад и жене? — Онда би боље било да узмемо и ми пушку, па како буде нека буде! Истина, беше их толико, да напунеше село као скакавци!

Али Нунција — честита девојка: овај грех пред очима мајке и суседа — сувише!... Јаукаше, гребаше уједаше и брањаше се као лавица. А стара!... Јесте ли видели квочку, кад јој дирнете пилиће?... Најзад кад већ све преврши, јурну у средину момчић један из куће Минола, који је дотле појио свиње. Скочи онак кршан у гомилу, кад они притискоше цуру, а разгневиен толиким угњетавањем, од чега му крв навре на очи, па поче делити батине у наоколо једним комадом дрвета, што га нађе онде у дворишту. Батине око себе расина, па ко добије, добије.

* * *

Али ма ко да их је добио, за нас је било најгоре, за нас убоге ђаволе на селу: Куће попаљене, имања разорена, дечак Минола с бајонетом у леђима, стара мајка Прошимова бедна и шенула остала, а Нунција — са једним синчићем, за кога не зна ни чиј је. Ето тако сад.

27. IX. 99.

с талијанског
Свет. А. Поповић

ФЕДОР ДОСТОЈЕВСКИ

— ЛИТЕРАРНИ ЕСЕЈ Ђорђа Брандеса —

(СВРШЕТАК)

Ништа није његовим особама и писцу непознатије но западно европски кодексе поштења, као што најоштрије избија у Калдероновим драмама и који, као остатак ретерских времена, још постоји у романским и немачким друштвима. У свету, коју нам Дост језик износи, није за једнога човека ништа нечасно, кад га најувредљивије ко оптужује, па ни онда кад га ко удари по лицу. Ту се о шибану говори као о најобичнијим стварима овог света. У хришћанском духу и у сагласности са народном мистиком сматра

се јад као чак нешто добро. Једна особа у Достојевскога каже: „Бојим се само, да не будем достојна своје муке.“

Мука се сматра као нека врста дистинкције. Она увек некога или нешто откупљује. Кад она прође, онда је излочин избрисан, који је створио муку.

Шта више у овом обрнутом свету јад је неко искушење. Шатов каже Ставрогину (нихилисти): „Знате ли зашто сте ступили у тај гадни и одвратни брак?... Ви сте се оженили, да бисте осећали страст, бол и грижу савести, због моралне разблуде. То је била нервна притацаја.“ А није само ово једно једино такво схватање.

Зато је, у највећој мери, значајно и право византијско хришћански, да је жгвотни нагон за Достојевског зао принцип. Атепета Иван каже своме брату: „Зваш ли ти, кад бих ја изгубио веру у живот... ја се не бих убио, ја бих у пркос свему живео! Ја сам омјђијаним нехаром дотакао уста, па га нећу оставити док га на искап не попијем... Више пута сам се питао, да ли има на свету каква бола, који би био кадар, да угаси ову бескрајну жеђ, ову жеђ за животом, која је, можда, непристојна. Али ја мислам, да за мене, за мојих тридесет година, нема ни једног бола такве врсте. Ја знам да има моралиста, нарочито оних, који пишу стихове, који ту животну жеђ у туберкулозних људи и људи, који имају вечиту кихавицу, називају ниском и презерном. А и истина је да је ова жеђ карактерна црта, коју ћемо наћи у породици Карамазова: живети! па ма шта то стало! И ти имаш ту црту. Али шта је у тој ниско?...“

И ако животна жеђ спада у зла, ипак је мука, без спора, нешто добро. Достојевски је код свог (нехотично грозног) описивања мука и уживања мука врло мек и осетљив, нервозно слаб и дрхти, да се само не би у милосрђу истопао. Милосрђе је њему једна врста религије и често пута стаје на пут његову систему, његовој вери у Бога, његову хришћанству. Он је довољан диалектичар, да би веру у Бога због земаљског јада морао страховито напати. Ваља само прочитати сва она Иванова набрајања човечјих грозота према животињама без одбране, према малој деци, треба само приметити оно његово застајкивање код свију рафиновања грозоте: мало кљусе које шибају преко очију, седмогодишње девојче које шибају гранчицама од трња, петогодишње девојче, које у ноћној студени затварају у нужник, мажу му лице погању и гоне га после да је поједе, дечко од осам година, кога генералови пси цепају — све се то дешава, а Бог не спречава — и онда треба оцелити његов закључак: Можда све то припада нејеској хармонији свега, али ја је не признајем, она за мене не може претегнути ни једну једину дечју сузу.

Млади светац Аљоша сбара у име Достојевсково све те сумње одговором: „Има једно биће које је све кадро опростити, јер је своју невину крв пролило за све и свакога.“ Овај аргуменат није много бољи од онога, који даје ђаво Ивану у једној халуцивацији: „Какво би задовољство имали без мука? Све би изгледало као нека бескрајна церемонија: изгледало би свето али бескрајно досадно.“

Потпуно изненађујућом висином и величином развио је Достојевски тај религиозни проблем, онако какав му се пред очима створио, у своме спеву, „Велики инквизитор“, који је богат мислима; писцем тога дела учинио је Ивана,

па већ због тога заслужује дело „Браћа Карамазови“ да се преведе.

Христос се вратио на земљу. При једном великом аутолафеу у Севиљи, где стотинама јеретика спаљују у његову част, шета он по пепелу ломаче. Сви су га познали, гомила се купи око њега и он је благосиља. Тада велики инквизитор, неки старац од деведесет година, нареди да се ухвати, да се окује и стрпају га у ћелију где су проклетници, који су осуђени да се спале на ломачи, и долази му ноћу у походе. Спев се састоји из два говора између великог инквизитора и Христа, или боље рећи из једног великог монолога првога, који се не прекида ни једним одговором, из монолога у коме кардинал доказује Спасу како је неправдо учинио, што се вратио на земљу да разори дело његових верних, и обећава му да ће га спалити као јеретика, да би своје дело могао свршити на миру. Инквизитор развија Христу његове погрешке, политичке погрешке, које је он учинио за свога живота. Једна од највећих грешака је она, кад се није хтео одазвати позиву кушаоца, да камење претвори у хлеб, него се свету показао празних руку. Тиме је он учинио, да се његови противници купе око његове лозинке: „Дај им хлеба ако хоћеш да су добри“. Ми им, каже кардинал, дајемо хлеба. Ми умемо да лажемо и говоримо у твоје име. А они тиме свршавају, да нам доносе своју слободу, да леже крај наших ногу и моле нас за верице и хлеб. Има само три снаге, које су кадре да зауздају слабо и упорно човечанство, а то су: чудо, мистерија и ауторитет. А ти си баш те три снаге избегавао и пр поведас си слободу, коју баш треба одузети и љубав, којом се над људима не може владати: „Зато је било потребно да се твоје дело поправи“, да се поправи снагом Рима и мачем Цезаровим, да се неколико стотина хиљада напредних духова унесрећи, где се могу искорене, те да би се обезбедило добро безброј милијона људи. „Сутра ћеш бити спаљен, dixi“.

Христос не одговара ни речи, него је упро свој благи и стални поглед у инквизиторове очи, затим приближава своје лице његову лицу и пољуби старца у његове бескрвне усне. Старац задрхта, отвори врата од ћелије и рече: „Иди својим путем и немој се никада више враћати... никада, никада!“

Овај спев у роману био је проклет због атеистичких мисли. Али већ сама композиција показује са колико се озбиљности и свестраности Достојевски питао и како је проучавао различне одговоре.

Време од 1871—1881 г. било је најмирније у Достојевсково животу. Његов други брак поправио је његово економско стање. Он је својом популарношћу наткрилио све оне књижевнике, који су му у почетку били равни. Нарочито је избледела Писемскова слава пред његовом славом. Он је претекао и Тургенјева, за кога су задуго држали да стоји над њим. Све оно нерасположење радикала и славнофила, које је некад пало са великог песника, пало је било за извесно време и на Достојевског. Године 1880 при открићу једне Пушкинове статуе, била је у Москви литерарно народна светковина и том су приликом говорили највећи књижевници. Тургенјевљев говор изазвао је допадање, али Достојевског изазвао је усхићење и сузе, па када је довршио, они га понеше у триумфу.

У свом месечном часопису: „Дневник једнога књижевника“, проповедао је веру у Русију као неку дужаост, и напао је истом горчином и руску интелигенцију и културу западне Европе, коју је поређивао са Вавилоном и Содомом. И тако су га после смрти држали за највећег народног песника у Русији. Жалост за његовом смрћу била је земаљска жалост; 40.000 људи ишло је за његовим сандуком. Руски ђаци послали су једно отворено писмо његовој удовици, у коме се, између осталог, и ово каже:

„Никада се неће заборавити Достојевски идеали. С колена наслеђиваћемо их, као драгу заоставшину нашег великог и драгог учитеља... Успомена на њега неће се никад угасити у срцима руске омладине, и као што га ми волимо, научићемо своју децу, да поштују и воле човека, кога ми сада горко и неутешно оплакујемо... Достојевски ће у бојевима нашега живота вечито стајати сјајан пред нашим очима, и увек ћемо се сећати, да је он био онај човек, који нас је учио, да чинимо ту душе сачувамо у сваком стању живота и у свима односима.“

Славенофилски дуловни правац, као што се види, имао је при његовој смрти, последњу реч.

Нера С. Талетов.

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Две анекдоте о Бетовену. — Бетовен је имао обичај да ручава у гостионици „Код лабуда“ у Бечу. Једног дана дође он у гостионицу у пола три, седне на своју столицу, и не поздрави ни једног госта за столом, што му је иначе увек био обичај. — Келнер, који је добро познавао славнога композитора, донесе одмах јеловник и бутљуку обичног асталског вина, које је Бетовен обично пио. — Бетовен расече хлеб, извади из њега нотес, који је обично носио са собом, наслони главу на десну руку, и остаде тако у том положају до 6 сати у вече, записујући кад и кад по нешто у нотес. На један пут скочи и викну: „Келнер! Да платим!“ — „Ваша милост није потрошила данас ни пет пара!“ — „Тако? А, да, право!“ рече Бетовен, узео свој шепир и оде. —

Родитељи су почели обучавати Бетовена музици још у раној младости, те је он већ у својој осмој години задивљивао слушаоце својим свирањем у виолину. Бетовен се обично вежбао у свирању у једној собици на крову, и ту примети једног великог паука, који је увек остављао своју паучину, чим би он почео да свира, и све би се ближе приближавао свирачу. Мало по мало, па се свирач и слушалац тако спријатељише, да је паук дошао прво на сто, са стола на вештака, и вајдосле и на његово раме. Ова забава није сметала Бетовеновој вредној напредовању. Једног дана дође тетка, која је замењивала Бетовену мајку, у собицу, да би надзиравала Бетовена. Бетовен поче свирати, а паук не остаде на своме месту, већ се попе вештаку чак на раме. То на један пут спазми тетка, збаци паучом паука с Бетовеновог рамена и згази га у исти мах. Млади је Бетовен пао од страха у несвест.

*

Пруском краљу, Фридриху Великом дође један филозоф с молбом за службу. „Пет година се узалудно трудим, не бих ли добио какву службу; али ја оскудевам — не у учености, већ у протекцији“, рече молитељ. — „Из кога сте места?“ — „Берлин сам, Ваше Величанство.“ — „Ах, идите, идите, берлинско ђубре није плодно.“ — „Можда има изузетака; ја бих могао навести бар два.“ — „Па који су то?“ — „Први сте Ви, Ваше Величанство, други сам ја.“ Краљу се допаде ова дрска шала, и одмах даде молитељу службу.

*

Управник казненог завода двојици нових осуђеника: „Ви овде морате да радите, а занимање можете и сами изабрати.“ — Први осуђеник: „Ја бих волео да будем увроститељ зверова“ — Други осуђеник: „А ја бих, господине управниче, волео да будем матроз.“

*

„Мој господин отац, моја госпођа мати“, имао је обичај да каже штампачу цара Јосифа II. Јосиф II. је знао за ту његову навикку, па му један пут изда оваку наредбу: „Мој господине штампаче! Кажите мом господину који је у вас, да изведе моју господу коње и да их упрегне у моју госпођу кола, јер хоћу да се извезем.“

ЧИТАОЦИМА

Број од четвртка није могао изићи због промене штампарије. Молимо читаоце да нас извине, али их у исто доба молимо да се сете да Звезду треба не само читати него и платити. Звезда нема ни од кога ништа да очекује сем од својих претплатника, а кад се они не сећају, онда је све свршено. Узалудно је пожртвовање уредничко и сарадничко. Они нису кадри све дати. Кад би нешто Звезда сад престала, било би једно тридесет који би регли: ала нам пронаде претплата; међутим Звезди дугује око 600 људи, и кад би сваки испунио своју дужност, платио оно што дугује уредништву, Звезда би осигурала свој опстанак, а то мислимо да је заслужила.